

מסכת זבחים פרק רביעי

דף לו

טט בכתפי פת באפריקי

לרבי עקיבא המקור לד' פרשיות בתפילין הוא מהמילה "טטפת" - טט בכתפי הוא שתים, ופת באפריקי הוא שתים.

התוס' מקשים דהרי כתוב ג' פעמים טטפת בתורה, ונמצא ארבע כפול שלוש ונצריך י"ב פרשיות. התוס' בסנהדרין (ד, ב) מתרצים שאנו יודעים שאין יותר מד' פרשיות בתורה, כמנין הפעמים שמופיעה מצות תפילין בתורה. התוס' בסוגיין מתרצים שטטפת אחד הוא לגופיה, והפעמים הנותרות נצרכות לכך שבכתפי תהיה משמעות של ארבע, וכן באפריקי, ועל כן נכתבו פעמים 'טט' ופעמים 'פת'.

ונראה ששני תירוצי התוס' תלויים בהבנה מה פשר שימוש התורה בשפת כתפי ואפריקי.

השל"ה כתב בכמה מקומות (תורה שבע"פ כלל יד; מס' פסחים דרוש ג לשבת הגדול) שאין הכוונה שלשון לעז נכנסה ח"ו בתורה, אלא שכשברא הקב"ה את עולמו לא היה רק לה"ק, וכשבלל הקב"ה הלשונות בדור הפלגה, בא לשון הקודש ג"כ בשאר הלשונות, והתיבות הנ"ל הם לשון קודש ונבללו בלשון יווני או בכתפי או באפריקי.

ועיקר הדבר מבואר גם בספר החיים לאחי המהר"ל (פרשת ואתחנן דברים ו, ח) שאותן מילים קיבלו רז"ל שהן לשון הקודש הנשאר בפי הגויים הללו מזמן הפלגה.

בקדושת לוי (פרשת דברים) מבאר באופן אחר, שהקב"ה הכניס בתוך התורה מילים מלשון לעז, מפני שגלוי לפניו שיגלו ישראל לבין האומות, ומכיון שלשון האומות הוא החיות שלה, בכדי שישאר תהיה להם תקומה בגלות, לכן הכניס הקב"ה בתורה לשון של שאר אומות, שעי"ז תהיה לישראל אחיזה בחיות של הגויים.

נמצא שיש מחלוקת עקרונית בין השל"ה לקדושת לוי, האם "טט" "פת" הן מילים בלתי, או מילים בלשון לעז.

ויש לתלות בכך את שני תירוצי התוס', שהתירוץ הראשון אתי גם לפי השל"ה, אך התירוץ השני מתיישב רק לפי הקדושת לוי שתיבות אלה הן מילים בשפות לעז, ועל כן רצתה התורה להזכיר את המספר ארבע בכל אחת משתי השפות. אך לפי השל"ה, הרי שתי מילים אלה הן מילים בלתי, ואין טעם להצריך שתהיה משמעות נפרדת הן בכתפי והן באפריקי.

דף לח

כמצליף

לא מצינו דמים שחציים למטה וחציים למעלה. ומה דתנן אחת למעלה ושבע למטה, כמצליף, מחוי רב יהודה כמנגדנא. והביאו התוס' (ע"א ד"ה כמצליף) בשם הערוך "שמרים ידו ואינו מכה עד שיורד". ואולי הכוונה כדברי רש"י שמצדד את ידו כלפי מעלה.

ועכ"פ מלמדים התוס' שהצלפה היינו להרים בלי להכות.

בטור וש"ע (חו"מ סי' תכ) נפסק "המרים ידו על חבירו להכותו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע", וצ"ע הב"י המקור מסנהדרין (נח, ב) ומייתי לה מדכתיב (שמות ב, יג) "ויאמר לרשע למה תכה רעך" למה הכית לא אמר, אלא למה תכה.

והנה בפרשת כי תצא (כה, ג) נאמר "ארבעים יכנו לא יוסיף", ומכאן לומדים לאו להכות את חבירו לחינם. והתרגום יונתן מתרגם: "ארבעין יצליף", ומבאר הבני יששכר (תשרי מאמר ח, ה): "והיה נראה שרוצה לפרש מה שנכתב בתורה ארבעים וחז"ל קבלו שהוא רק ל"ט, ולמה נכתב ארבעים, וס"ל שהמכה האחרונה אחר מספר ל"ט לא יכה במעשה רק כעין מחשבה, יטה ידו להלקות ולא יוריד ידו לגופיה להלקותו, ולשון יצליף היינו יעשה בידו כמו צלף שענפיו מתפשטים עד כמעט סמוך לארץ, ואעפ"כ אינו מגיע לארץ [א"ה והוא כדברי התוס' כאן, אף שלא הביאו], וז"ש המתרגם ארבעין יצליף וחסיר חד ילקיניה".

וממשיך הבני יששכר: "וג"ל דלמדו זה ע"פ קבלת המסורה נמסרה ארבעים ב' ריש פסוקא, א' דין

בספר בנין אריאל (פרשת שמיני) מבאר את הפסוקים ע"פ התוס'.

לשון הפסוקים היא: "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמור. מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש כי קדש קדשים הוא, ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליכם לפני ה'."

ומפרש רש"י את סוף הדברים - שמטרת קרבן זה לשאת את עון העדה לכפר על טומאת מקדש וקדשיו. וקשה מדוע פירט רש"י טומאת מקדש וקדשיו, היה די לומר שזוהו קרבן חטאת שבא לכפר, ומדוע יש צורך לפרט על מה מכפר.

אך לפי סוגיין נחא, שהרי המקור לכך ששעירי ראשי חדשים לא נשרפים אלא נאכלים, הוא מסברת הגמ' "שאין מכפרין על עבירת מצוה ידועה", דהיינו טומאת מקדש וקדשיו שלא נודע, א"כ שפיר היה משה צריך לפרט שהקרבן הזה בא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, שרק מפני זה יש לו טענה עליכם מדוע לא אכלוהו.

וכן יבואר המשך הפסוקים: "הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה אכול תאכלו אותה בקודש כאשר צויתני". כלומר, מאחר ואין זו חטאת הפנימית אלא חיצונית, ממילא יש לאכלה.

דף מ

נפחתה תקרה של היכל

אם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה.

הכלי חמדה בהערות לספר הלכות א"י (המיוחס לבעה"ט) מזכיר מה שהעיר הגרצ"פ פראנק, על שיטת הרמב"ם שמקריבין אע"פ שאין בית משום דקדושת המקדש לא בטלה. וקשה דהרי אין מקריבין אלא אם נפתחו דלתות ההיכל, וא"כ כ"ש שכאשר בהמ"ק חרב, אין הדלתות פתוחות. ואין לומר דכשהקדושה לא בטלה, הרי כאילו הדלתות קיימות ופתוחות, דהרי למדנו בגמ' כאן שאם נפחתה התקרה א"א להקריב, וכ"ש כשכל הבית נפחת וחרב.

והמביא לבית הדפוס של הספר הנ"ל, מיישב בהערה, שרק חטאות הפנימיות א"א להזות כשנפחתה התקרה, ואילו הקרבנות החיצוניים ניתן להקריב.

ארבעים יכנו, ואידך ארבעים שנה אקוט בדור וכו' (תהלים צה, י) הנאמר על דור המדבר שנגזר עליהם מ' שנה יום לשנה, והנה גם לשם לא היה אלא ל"ט שנה, ששילוח המרגלים היה בשנה השניה אך נחשב להם השנה הקודמת שכבר היה הגזירה במחשבה כמ"ש רש"י שם (במדבר יד, לג), והנה נלמד במסורה, כמו לשם נחשב המחשבה במנין להיות סוכם לארבעים, כמו כן כאן במלקות יהיו ל"ט במעשה, ומספר הסוכם לארבעים יהיה רק כעין מחשבה היינו יצליף כנ"ל."

ובספר מגיד משנה לבעל משנה הלכות (פרשת שמות) מוסיף לפי"ז דבר נפלא. שאם "ארבעים יכנו" כולל מכה אחת שהיא בהצלפה ללא הכאה בפועל, הרי שגם על זה קאי איסור "לא יוסיף" שהוא המקור לאיסור הכאה, ויש ללמוד אפוא איסור להרים יד על חברו אף שאינו מכהו מתוך הלאו המקורי עצמו.

דף לט

שעירי ראשי חדשים

היתה הוה אמינא ללמוד שעיר ר"ח מפר העלם דבר, כלומר שאז יהיה לו דין של חטאות הפנימיות וישרף. אך קמ"ל שאין למדים, שנא' לו. ומנין למעט דוקא שעיר ר"ח, מפני שהוא בא על מצוה שאין בה ידיעה, דהיינו טומאת מקדש וקדשיו שלא נודע.

התוס' (ד"ה ושעירי) מקשים: "וא"ת והיאך יכול לרבותו, והלא חטאת דראש חודש נאכל היה כדכתיב (ויקרא י, טז) דרש דרש משה והנה שורף. וי"ל שע"ז הוא בא לדקדק דנידרוש משה מהכא שיהא בשריפה כפנימיים."

השטמ"ק כתב שדברי התוס' דחוקים, ורוצה לבאר ששאלת הגמ' כאן היא על שעירי הרגלים ולא על שעירי ר"ח.

במצפה איתן מיישב ע"פ מה שהביא הרא"ם בפרשת צו ושמיני ובפרשת נשא שנחלקו תנאים מתי התחילו ז' ימי המילואים, די"א שהתחילו בכ"ג באדר, ואז היום השמיני היה בר"ח ניסן. אך יש הסובר שהתחלתם היתה בר"ח והיום השמיני היה בח' ניסן. וא"כ להמ"ד הב' בהכרח השעיר המדובר בפסוק לא היה שעיר ר"ח כלל אלא שעיר של נחשון או של העם. ומיושב בהגמ' כאן אזלא כפי הך מ"ד.

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

אשר דברי סתרו עליהם. כלומר, אם רוב האומה סרחה, אין מתחבר עמם.

ולכאורה ב' מימרות אלה סותרות זו לזו. שבראשונה נראה שכאשר הציבור חוטא, התורה ממעטת בחומרת הדבר. ובמימרא השניה נראה להיפך.

המהרש"א על אתר חולק מכח קושיא זו על רש"י, ומפרש שאוהבו של הקב"ה הוא הכהן המשיח, ומיעט בסרחונו בכך שיש פירוט על יותרת הכבוד והכליות, להיות קרבנו מהודר. ואילו אצל הציבור התורה קיצרה בהידור הקרבן.

וליישב דרכו של רש"י נאמרו כמה מהלכים:

המרומי שדה מבאר שכיון שעם ישראל חביבים לפני ה', כאשר הם חוטאים יש פגם יותר גדול, ועל כן מצד אחד הפסוק מקצר בסרחונם ומצד שני סוף סוף א"א לומר "פרוכת הקודש", שהפגם יותר חמור.

העיון יעקב מבאר שבחטא עם ישראל יש פגם גדול, ומה שהכתוב מיעט בסרחונם, היינו בתיאור הפסוק קודם שחטאו מה יהיה אם יחטאו, אך כעת עדיין לא חטאו.

והבן יהוידע מבאר זאת ע"פ משל למלך שגזר שכל מי שעובר על דבר פלוני יביא כך וכך קנס לבית המלך החדרה, וכאשר עבר אוהבו על אותו דבר והוכרח להביא הקנס לפני החדר, יצא המלך מן החדר כדי שלא יתבייש אוהבו ממנו כשמביאו לפניו.

ונוסיף כאן פנינה המובאת בנודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' קז). בדבריו שם מבאר מהו המושג "סילוק שכינה". ומביא את המושג שכינה ע"פ הרמב"ם: אור והשגחה. והיינו הך, דכששכינה שורה בישראל יש כאן את אור השכינה וכן השגחה פרטית. ובפרשת בחוקותי נאמר "ופניתי אליכם", ופרש"י אפנה מכל עסקי לשלם שכרם. כביכול הקב"ה כל עיסוקו בעם ישראל להיטיב להם. אך כשהם חוטאים ההשגחה אינה מלאה כ"כ, ויש השפעה והשגחה שעוברות לאוה"ע. והיינו שלא מוזכר פרוכת הקודש, שהשכינה וההשפעה כבר אינה פונה אלינו.

והדברים מתחברים למרומי שדה, שכאשר עם ישראל חוטאים, התוצאה של סילוק השכינה, חמורה. והוא משום שעם ישראל נקראים אוהבים, ועיקר ההגחה עליהם, ולכן כשחוטאים הפגם גדול יותר.

ומוסיף שם לציין שהרמב"ם מביא את הדין של תקרה בסוף הלכות יוה"כ, ואינו מזכיר זאת על שאר חטאות הפנימיות.

בספר ידי משה רוצה לומר, שאפילו מה שכתוב שבנפתחה התקרה א"א להזות, היינו דוקא בפר יוה"כ, וע"פ הגר"א שמטרת הקרבנות של אהרן היא כדי שיוכל להכנס לפניו, ומובן שכשאין גג אין כאן כניסה. אך שאר חטאות הפנימיות אין עיכוב בדליכא תקרה.

ובזה מיושב עיקר ההערה על הקרבת הקרבנות כשאין תקרה.

הכלי חמדה עצמו מביא הסבר נוסף, שמציין שהרשב"א כבר עמד בהערה זו, דבזה"ז אין דלתות ההיכל פתוחות. ותיריך דרק כשבהמ"ק קיים צריך שיהיו הדלתות פתוחות. ומעתה ה"ה לענין התקרה, דרק כשיש בית אכפת לן מפחיתת התקרה, ולא כשאין כלל בית.

ומוסיף הכלי חמדה דכאשר אומות העולם מניחים לנו לבנות את בהמ"ק (כפי שהיה בתקופת יוליוס קיסר שנתן רשות לבנות את המקדש, אלא שהיה רעש אדמה והבנין נפל, ואז ירדה אש מהשמים ושרפה את כל המתכת) באופן זה א"א לומר שאין כאן בית ואין חיוב תקרה, שהרי כשאפשר לבנות יש חיוב בנין וחיוב תקרה, ובכדאי גונא יהיה אסור להקריב הגם שמקריבין אע"פ שאין בית.

דף מא

חטא הציבור וכהן גדול

"תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה נאמרו יותרת ושתי כליות בפר כהן משיח, ולא נאמרו בפר העלם דבר של ציבור, משל למלך בו"ד שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חבתו". ופירש רש"י שאוהבו הוא הציבור, ומיעט בסרחונו היינו שקיצר בדברים.

ממשיכה הגמ' "ותנא דבי ר' ישמעאל מפני מה נאמרה פרוכת הקודש בפר כהן משיח, ולא נאמרה בפר העלם דבר של ציבור, משל למלך בו"ד שסרחה עליו מדינה, אם מיעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת, ואם רובה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת". ופירש רש"י שפמליא היינו כניסת חבורת עצתו ומסכימים לדעתו,